
УДК 811.81'23: 316.276 (477)

Ігор Давиденко (м. Київ)

КОНЦЕПТ “ДУХ” ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТ ВНУТРІШНЬОГО СВІТУ ЛЮДИНИ

Статтю присвячено дослідженню проблеми функціонування релігійного, міфологічного, філософського концепту “ДУХ” – одного із складників концептосфери „внутрішній світ людини”.

Ключові слова: *концепт, мовна картина світу, концептосфера, дух.*

Поняття “дух” – це надзвичайно складна ментальна структура, яка є об’єктом дослідження різних наук – релігієзнавства, філософії, міфології, кожна з яких профілює певні знання про дух як одну з універсальних духовного світу людини.

Із виокремленням когнітивної лінгвістики у самостійну галузь знання дослідження цього поняття стало популярним, зокрема в працях В. Маслової [2; 3], О. Шмельова та Т. Булигіної [1], О. Урисон [6], представників школи „Логический анализ языка” [7].

В українському мовознавстві також є праці, у яких об’єктом вивчення виступає дух, зокрема це дослідження О. Селіванової [4] та докторська дисертація М. Скаб “Концептуалізація сакральної сфери в українській мові” [5].

В українських та російських мовознавчих студіях концепт “дух” не репрезентований як самостійний об’єкт наукових досліджень. Фахівці досліджують цей концепт у порівнянні з концептом “душа”, який так само репрезентує внутрішній світ людини, виокремлюючи ряд спільних та відмінних рис, характерних для української та російської мовної картини світу.

Уявлення про *дух* – дуже давнє, воно існувало, ймовірно, уже в епоху архаїчних релігійних форм фетишизму, тотемізму, анімізму, магії.

З погляду релігії *дух* (лат. *animus* – образ думок, дух; *anima* – животворний дух, життєва сила; *spiritus* – подих, дух, життя) – універсальний

концепт, у якого наявний цілий спектр значень: *абсолют*, безплотна надзвичайна істота, частка божества в людині, яка домінує над *душею* й тілом, внутрішня (моральна) сила, істинний смисл тощо [8: 322].

У християнстві дух розглядають як третю іпостась Трійці (“Святий Дух”), що втілює творчу, породжувальну силу Бога-Отця і Бога-Сина. Земним місцем перебування цього духу є церква та душі праведників [9: 177]: **Бог триєдиний: Батько, Син і Дух** (Леся Українка); **Господь же, Дух і Бог — це одне і те ж** (Г. Сковорода). Релігійне розуміння духу розвивалося у руслі християнської антропології, де дух розглядали як істину душі та вищу цінність [там само]. Зв’язок духу і душі чітко простежується у творах Г. Сковороди: *У той час, розплющивши очі, таємно кричить у душі Дух Святий таке: „Правда твоя, правда вічна, а закон твоїй — то істина”* (Г. Сковорода).

У християнстві формується також учення про антропологічний дуалізм, наявність у людській істоті особливої сутності („подиху духу Божого”), не схожої на душу й тіло. Дух — це, з одного боку, дихання життя від Бога у людей та тварин, що зближує дух із душею, а з іншого — безсмертний дух, наявний у людини, але не в тварин, який є причиною когнітивних і вольових здібностей [8: 322].

Релігійний світогляд відображений у мовних виразах, які пов’язують дух з Богом, наприклад, *дух до Бога зір рве: Як в море річка мчить, так сталь до магніту пливе, До гір вогонь тремтить, так дух до Бога зір рве* (Г. Сковорода). Релігійно спрямованим є вислів *божій дух*, тобто дух, який не кожна людина здатна досягнути: *Чернь нечестива Христової плоті торкатися може, Божого ж Духа, проте, чернь не збагне аж ніяк* (Г. Сковорода). Він надихає людину, формує її внутрішній світ: *І коли подув на твоє серце Дух Божий, то ти маєш побачити те, чого від народження не бачив* (Г. Сковорода); *Спинись на хмарах, Божий дух, Блисни очима на руїни* (О. Олесь); *дух господній: Тільки там, де дух господень, Тільки там і воля!* (М. Костомаров).

Зв’язок із релігією виразний у висловах *святий дух* (пов’язаного з християнським розумінням духу як третьої особи Трійці), *небесний дух*, *світлий дух* (очевидно, пов’язаних із уявленнями про небо як місце перебування богів, ангелів, святих). Пор., напр.: *О вір мені: мене посуха, Сурма над нами загуде, І благодать святого Духа Дощем на землю упаде* (О. Олесь); *Ангел — у плоті, одначе вважається духом небесним* (Г. Сковорода); *В небо лить, де він прекрасний, Сонячно-ясний... В раюванні дух свій світлий З його сяйвом злий* (О. Олесь).

Сема релігійності наявна також у виразах *злий (нечистий, лихий) дух* — “надприродна істота, ворожа людині; біс, чорт, диявол” [ФС, І: 275]: *Нимидора слухала молитву; вона сама пойняла віри в тому, що в ній сидить нечистий дух* (І. Неч.-Левицький); *А всі оті, що звалися богами в поганськiм світі, — ідоли бездушні або злі духи, слуги князя тьми* (Леся Українка).

З погляду філософії дух — потенціал творчої активності, того переходу від стану речей до стану ідей (і навпаки), що постійно здійснюється

всередині діяльності. Дух характеризує самоздійснення суб'єкта, його можливість відтворювати себе у предметному світі та розпредмечувати цей світ через творчу особистість [9: 177].

Дух є наскрізною проблемою всієї історії філософії. У Платона дух — це “світова душа”; в давньогрецькій філософії дух тлумачили не як надприродну сутність, а як складник буття і визначали чи то як “пневму” (життєву силу), чи як “нус” (інтелектуальне начало); Плотін ототожнював його із Логосом, Софією, духовним життям; у Аристотеля це — вищий інтелектуальний реєстр душі, для античних матеріалістів він не більше, ніж розумна частина душі [8: 332; 9: 177].

“Словник української мови” в 11 тт. (1970–1980) подає таке значення цього слова: “Психічні здібності, свідомість, мислення. *Досягнення людського духу.* // У матеріалістичній філософії і психології — мислення, свідомість як особлива властивість високоорганізованої матерії, вищий продукт її. // В ідеалістичній філософії — нематеріальне начало, яке лежить ніби в основі всіх речей і явищ і є первинним щодо матерії” [СУМ II: 442–444]. Філософське розуміння духу зустрічаємо і в художній літературі: *Самим духом, брате, ситий не будеш. Матерія — первинна* (О. Гончар).

Мова відображає також філософське протиставлення матеріального і нематеріального: *Молось не самому Духу — та й не матерії; Я дух, дух вічності, матерії, я мускули передосвітні; Нехай же ще Дух Ваи — Матерія скріпить — пишіть...; Ти знов. А як же дух і форма? А як же вічне битіє?* (П. Тичина).

Філософське розуміння духу відображено у фразеологізмі *дух часу* (епохи, доби) — “погляди, потреби, смаки і т. ін. суспільства певного періоду” [ФС, I: 275]: *Ви боїтесь, що я не піду разом з духом часу, а зостанусь позаду, — не думаю я сього* (Леся Українка); *Я часу дух, дух міри і простору, дух числа. Я дух-рушій...* (П. Тичина), а також у виразах *дух революції*: *А дух Революції — н'єш його ти Всією душею своєю* (О. Ольжич); *Про металургів, про тих, що серед розгулу смерті врятували свій чорний міф — чавунного, з розірваними ланцюгами Трударя, в якому так молодо-неповторно відлився невмирущий дух революції* (О. Гончар); *дух творчості, дух згоди, дух істини, дух опозиції, дух системи, атмосфера духу: За що ж? За те, щоб духом згоди Все понялося між людьми; Розцвітайся ти, веснонько красна, Духом творчості все онови* (П. Грабовський); *Яка користь, коли ім'я твоє у тлінному списку надруковано, а дух істини, що сидить і судить у нутрощах твоїх, не одобрює й не дивиться на обличчя, але на серце твоє?* (Г. Сковорода); *Заїздив навіть на засідання рад громадських у селах, заражених, по його думці, духом опозиції...; Се був бюрократ старої школи, вихований в душі абсолютистичної системи...* (І. Франко); *Находив у ній підпору для своїх найгрубіших і найнижчих зворушень, а що не помічав у засліпленні її хиб, так тонув чимраз глибше і глибше в атмосфері її духу й душі* (О. Кобилянська).

Дух відповідає за психічні здібності, мисленнєву діяльність. Таке філософсько-психологічне розуміння духу знайшло втілення у фразеологізмах: **одного духу з ким і без додатка** — “однакових поглядів, переконань і т. ін.”, а також **по духу** — „за спільними поглядами, ідейними переконаннями, способом мислення, вираження і т. ін.”; **одним духом дихати** — “бути однаково настроєними, мати спільні наміри; дотримуватися спільних поглядів, думок і т. ін.” [ФС, I: 276]: *Можна вибрати друга і по духу брата, Та не можна рідну матір вибрати* (В. Симоненко).

Лінгвістичні словники, зокрема СУМ та Словник синонімів, фіксують ще й інші значення цього слова, зокрема: 1. Внутрішній стан, моральна сила людини, колективу. 2. *род. у, тільки одн. розм.* Процес удихання й видихання повітря (переважно в сталих словосполученнях); дихання. 3. *род. у, тільки одн. розм.* Те саме, що запах; аромат [СУМ, II: 442–444].

У Словнику синонімів української мови до поняття *дух* подано такі синоніми: *дихання, душа, запах, повітря* [ССУМ, I: 479].

Дух — внутрішня (моральна) сила людини (*Ним світилась якась незвичайна сміливість і духовна міць, разом з якоюсь хижою тугою* — П. Мирний). Це своєрідний внутрішній стрижень людини, тому у війнах так важливо було зломити дух супротивника, після чого він може втратити волю до перемоги або взагалі впасти у відчай: *Брянський бачив, що сьогодні бійці стали певнішими в собі, видно, що декотрі навіть з нетерпінням чекають бою. Його радував цей дух. Бо ж саме такий потрібен, щоб гідно зустріти те, що буде* (О. Гончар); *Саме комуніст повинен був у ній задавати тон і весь час підтримувати бойовий дух солдатів* (О. Гончар); *Вічний революціонер — Дух, що тіло рве до бою* (І. Франко).

На означення незламної людини вживають вислів *сильна духом*, а слабкої — *легкодуха*: *Тріпочуть під вітром короткі обривки життя. І тільки подвиг людського духу Доточить їх до безсмертя* (Л. Костенко); *Куди їхнім коням до наших! Вони в них задихаються від ожиріння серця!.. Легкодухі, як і їх господарі!* (О. Гончар); *Читав я, що через легкодухість усе: бояться життя* (А. Тесленко); *Чим далі, то все більше й дужче виступала правда першого; а острах другого нехаяли, як легкодухого чоловіка* (П. Мирний); *Так ви, бачу, всі легкодухи, Пере до мною так, як мухи* (І. Котляревський).

Оскільки дух — це сила, то його, як і сили, може іноді не вистачати: *не вистачає (не стає) духу у кого і без додатка.* — “хто-небудь не наважується, не рішається на щось” [ФС, I: 106]: *Та чи стане в тебе духу — Під негоду, завірюху Керувати проти хвиль, Що так плещуть відусіль; Город чаду та старців, — Скільки він склада в могилу Духом змучених борців!* (П. Грабовський); *А сказати їм Галину правду — не хватало духу, сили* (П. Мирний).

Дух — дуже сильний, він сильніший за плоть, він міцніший за все: *Потрібно усіх в роботі, А серце б'є, як обух. Прокляття мій плоті, Що слабша за мій дух* (О. Ольжич).

В українській мові функціонують вислови, які мають інше концептуальне значення: "дух — фізична сила". Наприклад, **скільки є духу** — "з максимальним напруженням; щосили": *Ніби чийсь тихий голос зашепотів над самісіньким вухом: тікай, що є сили, що є духу!* [ФС, I: 276]; *Раптом із землянки вискочив Маковейчик, молодий лобатий телефоніст, без пілотки, з землею на плечах, і дзвінко — скільки мав духу — оголосив: — Піхота піднялась!* (О. Гончар); *Бажаю оспівати вам, Що стане духу мого, Життя, страждання, муку й смерть Селедія святого* (І. Франко); *І сього для тебе мало?! Сядь в возочка на горі, — Тільки б духу в тебе стало В цій шалено-дикій грі* (О. Олесь); *Ларченко ускочив в санчата та тільки духу попер у Піски* (П. Мирний); *з усього духу* — "з максимальним напруженням; щосили" [Там само]: *Латин зрадливий н'є сивуху, А ми б'ємось зо всього духу* (І. Котляревський) та "відсутність духу взагалі": *О, оцих — то ніхто не приб'є, ці не бояться морозу; але зате й бездушні, духу не мають* (М. Старицький); *набиратися духу*: *Якось, коли бакени були засвічені і вони, повернувшись, сиділи на березі біля човна, Елька таки набралася духу і запитала, кортіло їй знати, що ж то було за Гуляйполе, що тінь від нього через усе дядькове життя протяглась* (О. Гончар).

За найвними уявленнями дух не має постійного місця локалізації. Місцем перебування духу є тіло (найчастіше — здорове): *Знов лечу я над степами, Над смарагдом нив... Дух, що з муки народився, Тіло окрилив* (О. Олесь); *Тоді людина квітує, молодіє, наче м'язи й дух не одного, а сотні здорових людей скупчуються разом в одному тілі, що аж бринить...; Поїде в ті райські місця, накупається досхочу, спочине душею, підгартується, — бо ж у здоровому тілі здоровий дух!* (О. Гончар). Місцем локалізації духу може бути також серце: *Шаблю вибито з рук, але з серця не вибито дух волі й жадання краси!* (О. Гончар).

Дух не позначає ніякого внутрішнього органу, він ніяк не функціонує, з ним не асоціюються жодні процеси, про які можна було б сказати, що вони протікають "всередині духу" [7: 20]. Дух уявляють як частку єдиного начала, єдиної субстанції всередині кожної людини.

Дух — це особлива субстанція, оскільки вона невидима, дематеріалізована, то може бути присутньою завжди і всюди: *Дух, що пройняв еси все, хто ти єсть?* (П. Тичина). Дух — це щось нематеріальне, але таке, що має великий вплив на буття людини: *Мільйони радо йдуть, Бо се голос Духа чуть* (І. Франко); *Слідуючи керівництва духа, пішли обоє всередину* (Г. Сковорода). Дух — це ніби внутрішній голос людини, який вона слухає, якому підкоряється і робить те, що він скаже: *І це є щасливо з Богом уступити у звання, коли чоловік не за своїми забаванками і не за чужими порадами, але вникнувши в самого себе і послухавши Святого Духа, що живе всередині і кличе його, слідуючи за таємним його покликом...* (Г. Сковорода).

Людина і дух завжди йдуть поруч. У Г. Сковороди, дух — це спільник людини: *Світло моє, поведи враз зі мною ще спільника мого — Дух мій, що радо тобі волю свою віддає* (Г. Сковорода).

Дух є носієм життя: *А ти йдеш з сівнею й тихо сієш В чорні скиби й не зарослі рани Нове сім'я, нові надії, І вдихаєш дух життя рум'яний* (І. Франко). Мова засвідчує й такі вирази, у яких духом життя наділено неживі предмети: *Але в цю глину вдихнуто дух життя, а в тім буйстві ховається мудрість усього смертного* (Г. Сковорода).

Наявність духу є ознакою того, що ти — людина: *Хай він, що був волом весь рік, робив, немов машина, почує в собі дух живий, пізна, що й він — людина* (І. Франко).

Зв'язок духу із життям підкреслюють епітети *живий* (*Рівним рухом, живим духом на синім просторі, Огнем грають, світом сяють неодмінні зорі* — М. Костомаров) та *животворящий* (*Оце починаю відчувати найсолодший пахощі розлитого без меж Духа животворящего твого, як найсолодшого фіміаму, готовий услід за ним іти* — Г. Сковорода).

У фразеологізмах слово *дух* може виступати еквівалентом лексеми *життя*, особливо у тих виразах, у яких ідеться безпосередньо про момент смерті людини або ж позбавлення її життя насильницьки, тобто вбивством. Наприклад: *вбити дух (душу) з кого*. — “б'ючи, вбити кого-небудь”: *Став велетень та й дивиться. — Та що це воно за мара така, що б'ється так дуже? А побратим до нього: — Ото, — каже, — як не одв'яжешся, то й буде бити, поки й дух з тебе не виб'є* (С. Васильченко); *Та я з тебе дух виб'ю!.. Та я не подивлюся, що ти молода!* (Г. Кв.-Основ'яненко); *випустити дух з кого і без додатка* — “убити, згубити кого-небудь” або “умерти, загинути (про людину)”: *Лигар ударом макогона Дух випустив із Емфіона* (І. Котляревський) [ФС, I: 79]; *спустити дух* — “умерти”. *Ой, лишенько... умираю! — скрикнула Явдоха та й дух спустила* (П. Мирний) [ФС, II: 855]; *Як застив — та й дух спустив; Радше дух спущу, а свого не пропущу; дух вийшов (вискочив, грубо випер) з кого, у кого* — “хто-небудь помер, загинув” [ФС, I: 275]; *Гляди, щоб я тебе не підперезав так, що й дух з тебе випре!..* (М. Кропивницький).

Очевидно, з тим, що людина, помираючи, випускає дух, який вилітає з тіла, пов'язане уявлення про те, що дух може літати: *Мусить бути! — скажи — і стане, Захотіти — досягти! Духа в льоті до мети Не затримають кайдани; Вгору! Вище! Аж за хмари, Там, де Дух людський летить* (О. Олесь). З цим пов'язане також уявлення про наявність у духу крил: *Як знову в серці арфа грала, Як дух на крилах піднімався; Очі їх не вглядять крил Святого Духа, Що над ними віяв і ридав без слів* (О. Олесь).

Дух має тісний зв'язок з вогнем, який надає йому життєдайної сили, робить його незламним: *Ще той не вродився Жар, щоб в нім згоріло Вічне діло Духа, Не лиш утле тіло* (І. Франко); *Не уявляю як ти тлієш, Як у землі сирій лежиш, — бо завше ти живеш, гориш, бо вічно духом пламенієш* (П. Тичина).

Найважливішою ознакою духу є те, що він безсмертний: *І Гонти гнівний дух з могили встане, І піде тінь Залізняка* (О. Олесь); *Да без краю і без міри Жив дух чоловіка* (Ю. Федькович); він живе і після смерті

тіла: **Згнуло тіло — не згнув їх дух, З нами живуть ідеали; Кров захо-лола — огонь не потух, — той, що їх груди палали** (П. Грабовський).

Дух тісно пов'язаний з тілом та плоттю, оскільки саме з ними асоціюють українці локалізацію духу. Зовнішні чинники одночасно можуть впливати як на тіло, так і на дух: **Як музикальний гарний звук Радісно живить тіло і дух** (Г. Сковорода).

Дух, згідно з уявленнями українців, *нетлінний*, тобто безсмертний, вічний. Такий дух протиставляється тлінному, тобто плоті, яка припиняє своє існування після смерті людини: **Аж ось і ранок розцвітає... Великий грім весни гуде! Наш Дух в могилі воскресає, Наш Дух, я чую вже, іде!** (О. Олесь).

Підтвердження опозиції нетлінного духу і тлінної плоті наявне у філософських трактатах Г. Сковороди: *Яку повинність маємо перед матір'ю нашою Біблією? Вона безперервно кладе нам у вуха якесь інше найвище начало єство, називаючи його началом, оком, отцем, сильним Господом, царем, ангелом поради, духом владичним, шляховідним страхом, другою людиною...; Даймон чи демон означає дух бачення. Кожна ж людина складається з двох начал, які протистоять собі і борються, або сутностей: із гірного й підлого, тобто із вічності й тліні; Послухай Соломона: „Нетлінний дух твій у всіх є. Тим-то заблудлих відкриваєш і тих, що согрішили, згадуючи, учиши, хай, відійшовши від злоби, вірують у тебе, Господи”.*

Для української мовної картини світу характерна наявність опозиціонування певних ознак духу. Серед них можна виділити такі основні:

1. Характеристика духу за параметричними показниками. Великий дух протиставлений малому: **Умер великий творчий дух, Воскрес маленький — руйнування** (О. Олесь). Цінують людину саме з великим духом: **Великий? Чим же се він був великий Чим? Духом тим, що бог йому вділив** (Леся Українка). Великий дух має здатність зменшуватися, подрібнюватися: **І як се так: великий дух — на людях розмінявся і здрібнів? Чи не Сибіру дух над нами?** (П. Тичина).

2. Якісна характеристика духу. У мові отримує своє відображення і протиставлення чистого духу нечистому: **Пристрасть є мирове в душі повітря. Вона безтутнє бажання видимостей, а зветься нечистий чи мучительний дух; Чи можеш повірити, що найчистіший дух весь попів твоєї плоті містить** (Г. Сковорода). На означення “нечистий” накладено релігійно-міфологічний світогляд, а саме: уявлення українців про нечисту силу чи силу тьми, або темну силу, якій протистоять сили добра і світла.

3. Характеристика духу за морально-вольовими якостями. До цієї групи належать означення *вільний* і *рабський* дух. Протиставлення цих двох номінацій найширше представлено в мовній картині українців, мабуть, це зумовлено історичним розвитком нашої держави, яка багато століть йшла до своєї незалежності і волі.

Волелюбність людського духу широко представляли поети ХХ століття: **Але ми гордим духом вільні, і наші душі золоті** (О. Олесь). Най-

імовірніше, це пов'язано з тим, що саме цей період був одним із найважливіх у історії нашого народу.

Волелюбний дух часто асоційований з козацтвом та з орлом, з його вільним польотом у небі: *Хто я? Я — козак З вільним духом, з ніжним серцем, З іскрами в очах* (О. Олесь); *На обличчі рабство, туга, Безпросвітна мла... Де ж то гордість твого Духа — Вільного орла; О дух України! Орел! Дух вільний, смілий і високий* (О. Олесь).

Вільному духу не страшні ніякі перепони: ні тюрми, ні смерть: *Але і смерть була безсила вас спинити І вбить ваш вільний дух; В хмарах світлі зорі, в тюрмах вільні духом...* (О. Олесь). Якщо людина має цей дух, то він закликає її до боротьби за омріяну свободу: *Повстане всяк, хто краю друг, В кім кров живе і вільний дух, І груди зранені степів Обмиє кровію круків* (О. Олесь).

Волелюбність духу виявлялася у людей у найдраматичніші моменти в житті нації — часи революцій та воєн. Поява вільнолюбивого духу в одних народів може давати поштовх до його появи в інших, він (дух) ніби прокидався від довгого сну: *Ішов 1848 рік. Заворушилися французи і махнули свого короля геть з престолу. За ними піднялися німці, італіяни... Обхотив вільнолюбивий дух чехів, цесарів з ляхами. Скрізь червоніла пожежа вільного духу* (П. Мирний).

Вільний дух має крила, але може їх втратити під впливом чогось: *В борбі нерівній я знесилів, Знамено випустив з руки, І дух мій вільний обезкрилів, Круг мене носяться круки...* (О. Олесь).

Письменники у своїй творчості протиставляють два види духу: вільний і рабський: *Не гідна ти ж дочкою лісу зватись! Бо в тебе дух не вільний лісовий, а хатний рабський!; Сей рабський дух і там служити буде не тільки зо страху, але й з сумління* (Леся Українка).

Рабський дух — отрута для людини: *Щоб своїх хоч діток малих Рабським духом не труїли...* (М. Старицький).

Дух також може репрезентувати внутрішній світ людини: *Людський дух побивається в горі, Людське серце ридає в журбі* (П. Грабовський); *Ніколи так душа ще не мужала! Ніколи так ще дух не безумів!* (П. Тичина); *Ну, й дух сміливості покинув мене, дух зневіри потягнув у болото, я став боязливцем, але ж не зрадником...* (М. Стельмах). Представляючи внутрішній світ людини дух може бути: відважним, врівноваженим, простим, твердим тощо: *Не було тоді нічого, перед чим би він оступився; яка б страховина перед ним не вставала — не злякати її його відважного духу, упертої думки, палкого серця* (П. Мирний); *Зрівноважений дух, мудра розсудливість Та весела ясність, що з верховин своїх На глупоту свою дивиться з осміхом — От супутники бідності* (Г. Сковорода); *Не спокуйшай його. Він простий духом, а царство боже для таких найближче* (Леся Українка); *Де ви, правди всенародної Та братерства сіячі? Де ви, мислі благородної Тверді духом сіячі* (П. Грабовський). Дух може відобразити суспільно-політичні погляди людини: *Але ж ніхто тоді не відав, що в нім революційний дух* (П. Тичина); *Треба провести їх через школу життєвої освіти, збудити в них громадського духа, а там побачимо* (І. Франко).

Дух може виступати сутністю чогось (*Змінилися форми, але дух, суть патримоніального судівництва живе й досі* — І. Франко), а також відображенням внутрішнього стану (*Євгеній тим часом відзискав свою притомність духа* — І. Франко); *Дикі пристрасті щезали з його душі, а натомість розливалася в ній така певність і ясність, немов оцей щасливий стан був вічний, незмінний, самотньо нормальний для людського духа* — І. Франко).

Отже, поняття дух є об'єктом дослідження релігієзнавства, філософії, міфології, мовознавства, що накладає свій відбиток на реалізацію відповідного поняття в мовній картині світу українців, у якій дух постає не лише як репрезентант внутрішнього світу людини, але й як відтворювач специфічного міфологічно-релігійного світогляду українців.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

- Войт. — *Войтович В.* Міфи та легенди давньої України / В. Войтович. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2008. — 392 с.: іл.
- СУМ — Словник української мови : в 11 тт. / [гол. ред. кол. І.К. Білодід]. — К. : Наук.думка, 1970-1980.
- ССУМ — Словник синонімів української мови : у 2 т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. — Т. 1. — К. : Наук. думка, 2001. — 1040 с.; Т. 2. — К. : Наук. думка, 1999–2000. — 960 с.
- ФС — Фразеологічний словник української мови : у 2-х кн. — Кн. 1–2. — К. : Наук. думка, 1993. — 980 с.

1. Бульгіна Т.В. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики) / Т.В. Бульгина, А.Д. Шмелев. — М. : Школа „Языки русской культуры”, 1997. — 574 с.
2. Маслова В.А. Лингвокультурология : [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / В.А. Маслова. — М. : Academia, 2001. — 208 с. — (Высшее образование).
3. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика : [уч. пособие] / В.А. Маслова. — Минск : ТетраСистемс, 2004. — 256 с.
4. Селіванова О. Нариси з української фразеології (психоконітивний та етнокультурний аспекти) : [монографія] / О. Селіванова ; Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. — К.-Черкаси : Брама, 2004. — 276 с.
5. Скаб М.В. Концептуалізація сакральної сфери : дис. на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук: спеціальність 10.02.01 — „українська мова”; Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. — Чернівці, 2008. — 620 с.
6. Урысон Е.В. Дух и душа : к реконструкции архаичных представлений о человеке / Е.В. Урысон // Логический анализ языка. Образ человека в культуре и языке / [отв. ред. Н.Д. Арутюнова, И.Б. Левонтина]. — М. : Индрик, 1999. — С. 11–25.
7. Логический анализ языка. Образ человека в культуре и языке / отв. ред. Н.Д. Арутюнова, И.Б. Левонтина. — М. : Индрик, 1999. — 424 с.
8. Религиоведение / Энциклопедический словарь. — М. : Академический Проспект, 2006. — 1256 с.
9. Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкарук (голова ред.кол.); НАН України Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди. — К. : Абрис, 2002. — 742 с.

Igor Davydenko (Kyiv)

CONCEPT ‘SPIRIT’ REPRESENTATION IN THE LINGUISTIC PICTURE OF THE WORLD

The paper is devoted to the examination of the religious, fabulous, philosophic concept ‘spirit’s’ functionality as a component of the concept sphere “inner world of a Man”.

Key words: concept, linguistic picture of a world, concept sphere, spirit.